

Primož Mlačnik*

***Virus*: Neoliberalni detektiv v imuni slovenski družbi**

Uvod

V članku bomo predstavili in analizirali slovenski detektivski roman *Virus* (2020), ki ga je napisal Tadej Golob. Roman se kronološko umešča v obdobje prvega vala pandemije covid-19. V prvem delu bomo predstavili zgodovinski obris slovenske detektivske fikcije, njen nedavni razcvet, pa tudi družbeni kontekst zaprtja in ponovni vzpon radikalne politične desnice. Sledila bo razlaga vezi med imunitarno paradigmo in neoliberalno pandemijo, ki jo splošno opredeljujemo kot izhodiščne, protislovne, samouničujoče, individualizirane in proti skupnosti usmerjene (ne)odzive na širjenje virusa COVID-19. V imunitarno-neoliberalni perspektivi bomo ponudili razmislek detektivskega žanra in analizirali kako *Virus* podaja značaj kriminala, detektiva in detektivskega dela. Čeprav je posameznikova virološka imunost na COVID-19 diskurzivno povezana z imunostjo na družbeno zlo, neoliberalni detektiv prispeva k javnemu dobremu tako, da se ne ozira na epidemične ukrepe in zasleduje zasebne interese. S tem je povezan fetišizirani proces odkrivanja zločinca, v katerem je narativna vloga imunega detektivskega lika skoraj odveč. V zadnjem delu članka bomo analizirali kategorijo umorjenih žrtev, ki so v sodobni slovenski detektivski fikciji pogosto predstavljene kot spolno patološke, perverzne ali vsaj neheteronormativne, kar je svojevrstna sinekdoha splošne kulturne konservativnosti in tradicionalističnega odziva na družbene, ekonomske in politične procese, ki krepijo negotovost in nižajo kakovost življenja.

Slovenska detektivska fikcija med pandemijo COVID-19 in vzponom avtoritarne desničarske vlade

V drugi polovici devetnajstega stoletja in v prvi polovici dvajsetega stoletja je bila v pretežno agrarni slovenski družbi objavljena le peščica detektivskih romanov in zgodb. V socializmu so bili že zahodnjaški detektivski in kriminalni romani preveč sumljivi in trivialni, da bi domača detektivska literatura lahko

* Univerza v Novi Gorici, Raziskovalni center za humanistiko | <https://orcid.org/0000-0001-7701-1064>

sploh uspevala. Slovenska detektivska fikcija je pričela cveteti v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, zlasti pa v devetdesetih letih po razpadu Jugoslavije ter pod vplivom postmodernistične medžanrskosti. Detektivski in kriminalni romani iz tega obdobja so bili preobremenjeni z vprašanji nacionalne identitete, hkrati pa je parodično distancirana in eksperimentalna metafikcijska tradicija, podobno kot v drugih evropskih državah v tranzicijskem prehodu in pod močnim vplivom globalizacije, onemogočala, da bi slovenska detektivska fikcija dobila množično bralstvo in trajno priznanje kakovosti. Slovenski serijski detektivski romani so šele v drugi polovici drugega desetletja enaindvajsetega stoletja vzcveteli pod vplivom zelo branega skandinavskega noira.

Tadej Golob, bivši novinar, ki je pisal za revijo *Playboy*, in strastni plezalec, biografsko podoben norveškemu piscu kriminalk Joju Nesbøju, se nahaja v središču slovenskega literarno-zločinskega vrtinca. Nerazumljivo mračni kriminalist Taras Birska, oksimoronska upodobitev slovenskega moškega ali gornika, ki je alergičen na alkohol, se pojavlja v glavni vlogi Golobovih detektivskih serij, ki so na vrhu najbolj prodajanih in izposojanih slovenskih knjig. Poleg Golobovega prvega detektivskega romana *Jezero* (2016), ki je bil leta 2017 nominiran za nagrado Kresnik in leta 2019 adaptiran v istoimensko televizijsko serijo, na Sarajevskem filmskem festivalu imenovano kot 'podalpski noir', je pisatelj napisal tudi serijska nadaljevanja *Leninov park* (2018), *Dolina rož* (2019) – oba romana sta bila letos adaptirana v istoimenski televizijski seriji – in *Virus*.

V splošnem se sodobni detektivski in kriminalni romani zelo redko odvijajo v pandemičnem okolju. Slovenski roman *Virus* zato predstavlja izvirni in precedenčni zgodovinski primer, saj poleg globalne pandemije obravnava tudi lokalni vzpon avtoritarne desničarske vlade. V Sloveniji je širjenje pandemije COVID-19 in prvo marčevsko družbeno zaprtje leta 2020 spremljal vzpon nove (in stare) radikalne Slovenske demokratske stranke (SDS). Četrtega marca je bil potrjen prvi primer novega virusa, trinajstega marca, ko je Državni zbor republike Slovenije za predsednika slovenske vlade potrdil Janeza Janšo, pa je bila razglašena epidemija in sprejeti so bili odloki za zaprtje vseh izobraževalnih institucij. Devetnajstega marca je pričela veljati začasna prepoved javnega zbiranja.

Slovenci smo imeli do številnih (ne)epidemioloških ukrepov ambivalenten odnos. V sosednji državi Italiji smo spremljali smrtonosnost pandemije, ki se je kazala v polnem razmahu. Večinoma smo sicer ubogljivo nosili medicinske maske,

omejevali družabne stike in si razkuževali roke. Kljub temu so v kritični perspektivi moralne panike obstajali upravičeni strahovi, ki jih je bilo v tistem obdobju skoraj nemogoče racionalno artikulirati – takrat jih je v kontroverznih zapisih med prvimi izpostavil italijanski filozof Giorgio Agamben –, da bodo avtoritarne in profašistične vlade v Evropi in po svetu zlorabile izredno epidemično stanje za širjenje svoje politične moči ter okrepitev neoliberalne države. V Sloveniji so se slutnje absolutno potrdile: v zadnjih dveh letih so v SDS zlorabili pandemijo za večrazsežno obračunavanje s političnimi nasprotniki in za kadrovske eichmannovstvo, ki vodi v skorajšnji razkroj vseh javnih institucij.

Z vidika imunitarne moderne paradigme je pandemija COVID-19 le nova, vendar pa tudi najhujša, zdravstvena in imunološka grožnja imunosti slovenske (tudi evropske in globalne) skupnosti. Od leta 2015 naprej je takšno grožnjo predstavljala podoba Drugega, begunca z bližnjega Vzhoda, pogosto neupravičeno diskurzivno povezanega z boleznimi ali z izvzetostjo iz pravnih ali krščanskih zakonov, prihajajočega v Evropo, da bi ogrozil 'slovenski' način življenja. V tem smislu je nalezljiva privlačnost slovenske detektivske fikcije, ki je inherentno usmerjena v restavracijo zakona in reda, simptomatska. Ta nalezljiva privlačnost se namreč ne ujema samo s širjenjem nalezljive bolezni, ki predstavlja grožnjo družbeni in biološki čistosti, ampak tudi s povratkom radikalne desničarske kulturne konservativnosti, ki svojo retoriko občasno brezbrizno jemlje iz repertoarja fašističnega izrazja o družbenem očiščevanju.

Moderna imunitarna paradigma in neoliberalna pandemija

Zaradi zgodovine socialnega darwinizma, ki je z biološkimi metaforami upravičeval rasizem in družbeno neenakost, moramo biti zadržani do bioloških metafor družbenih fenomenov. Derridajevo razlikovanje med imunostjo in avtoimunostjo uporabljamo prav zato, ker njegovo razlikovanje preči idejo o preživetju najmočnejšega, ki je prisotna v diskurzih avtoritarnega neoliberalizma in v diskurzih pandemije COVID-19. Derrida je pisal o imunskem odzivu kot o proizvodnji protiteles, ki delujejo proti tujim antigenom, da bi imunski sistem obvarovali pred uničenjem.¹ Razmerja med dobrim in zlim pa postanejo nejasna v avtoimunosti, kjer se skuša imunski sistem zaščititi pred samozaščito s »čudnim vedenjem, v katerem živo bitje deluje na [...] samomorilski način, da bi uničilo

¹ Jacques Derrida, *Acts of Religion*, London in New York, Routledge, 2002, str. 80.

lastno zaščito, da bi postalo immuno na 'lastno' imunost«². Derrida je povezal avtoimunitarne procese z dogodki, ki so sledili terorističnim napadom enajstega septembra leta 2001, ko je reakcionarna ameriška vojaška intervencija v Afganistanu in pričela poustvarjati terorizem, »zadevo, ki so jo skušali razorožiti«³.

Včasih se lahko procesi imunizacije in avtoimunizacije tudi prepletajo. Ko družbe stremijo k imunosti, k varovanju tistega, kar je sveto, se lahko zgodi, da uničijo zaščitne mehanizme svetega: »Zavarovanje nedotakljivih je cena imunosti [kot tudi] žrtveniško nasilje v imenu nenasilja«⁴. Takšen preplet je bil na delu tudi v pandemični krizi. Sveto neoliberalizma je prosti trg in medtem ko so se zapirale kulturne in izobraževalne institucije, se je med družbenim zaprtjem proizvodnja in potrošnja materialnih dobrin nadaljevala brez posebnih ovir in ponekod celo v povečanem obsegu. Ker pa si je bilo pandemični socializem vseeno nemogoče predstavljati in so delavci morali nadaljevati z delom v tveganih okolišjih, je bilo širjenje virusa tudi težko ustaviti. Pandemično krizo so perpetuirali ukrepi, ki naj bi jo ustavili. V tem smislu je bila pandemija neoliberalna in kot takšna je samo poglobila globalno družbenoekonomsko krizo. Povečala je vse neenakosti, ki so obstajale že pred pandemijo.⁵

Po Espositu je imunost zdravstvena, pravna, družbena, politična in kulturna kategorija. O imunizaciji lahko (skupaj z individualizacijo in racionalizacijo) v bistvu razmišljamo kot o paradigmi modernosti ali kot o kompleksnih in progresivnih procesih, v katerih so posamezniki ali skupine ljudi oproščeni in osvobojeni obveznosti, ki jim jih nalaga pripadnost skupnosti.⁶ Biti imun ali postati imun, pomeni biti izoliran in zaščiten, biti »prost ali oproščen dolga [, ki med seboj povezuje ljudi iz skupnosti]«⁷. Čeprav Esposito neposredno ne obravnava avtoimunosti, pa pride do enakih sklepov kot Derrida: imunost (*immunitas*) je v neposrednem nasprotju s skupnostjo (*communitas*), pri čemer to razlikovanje predpo-

² Giovanna Borradori, *Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida*, Chicago, University of Chicago Press, 2003, str. 94.

³ Borradori, *Ibid.*, str. 99.

⁴ Derrida, *Acts of Religion*, str. 88.

⁵ Miloš Šumonja, »Neoliberalism is not dead – On political implications of Covid-19«, *Capital & Class*, 45 (2/2021), str. 220.

⁶ Roberto Esposito, »The Twofold Face of Immunity«, *Crisis & Critique*, 7 (3/2020), str. 74.

⁷ Roberto Esposito, *Communitas. Izvor in usoda skupnosti*, prev. G. Malej, Ljubljana, Maska, 2017, str. 12.

stavlja tudi podvojeno razlikovanje med zasebnim in javnim⁸: »[I]munski projekt modernosti [se] ne usmeri le proti specifičnim *munera* (razrednim obveznostim, cerkvenim vezem, milostnim uslugam), ki so bremenile ljudi v predhodnem obdobju, temveč proti samemu zakonu njihovega povezanega sobivanja«⁹.

Šumonja argumentira, da bi morali pandemijo obravnavati kot krizo neoliberalizma (ali kot neoliberalno pandemijo) zaradi drugih, med seboj povezanih vzrokov, ki so povzročili pandemijo. COVID-19 je nastal kot proizvod »uničujočega učinka agroindustrije na naravne ekosisteme«¹⁰ in globalizacija je bila ključni dejavnik za bliskovito širjenje virusa. Neoliberalni ukrepi, ki so v zadnjih tridesetih letih na globalni ravni privatizirali in osiromašili nacionalne zdravstvene sisteme, so obsežno prispevali k zdravstveni krizi. Poleg tega je bil prvotni, tako imenovani »epidemiološki neoliberalizem«¹¹, odločilnega pomena za potek pandemije, saj so neoliberalne vlade ob njenem začetku ravnale na najslabši možen način. Pretvarjale so se, »da ničesar ne počnejo, medtem ko so poskrbele za to, da ‘naravni zakoni’ trgov [še naprej] delujejo, celo če je to pomenilo, da lahko ljudje zbolijo in umrejo zaradi ‘še ene gripe’«¹².

S perspektive skupnosti je epidemiološki neoliberalizem torej avtoimunitarni proces, ki se usmerja v imunizacijo družbe tako, da podeljuje imunost prostemu trgu, s čimer pogloblja (pandemično) krizo. Nasprotno pa »krizni socializem« (državna nadomestila za izpade dohodkov, oprostitev od dela, režimi cepljenja, ipd.) s svojim delovanjem prispeva k imunosti družbe. Oba procesa sta del istega kovanca in po dveh letih se zahodne neoliberalne družbe vračajo v normalno disfunkcionalno in imuno stanje. Medtem ko so nekatere skupnosti oslabele in se atomizirale, so druge preprosto izginile.

V perspektivi imunitarne paradigme je tudi značaj detektivskega žanra protisloven. Detektivski roman namreč strukturno temelji na linearnem pripovednem trikotniku, ki ga tvorijo motnja družbenega reda, identifikacija protizakonitega in restravracija statusa quo. V klasični detektivski zgodbi je imuna družba brez kriminala in detektiv ima vlogo imunologa, ki mora izločiti škodljive »antige-

⁸ Esposito, *Communitas*, str. 12.

⁹ *Ibid.*, str. 18.

¹⁰ Šumonja, *Neoliberalism is not dead*, str. 217.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*, str. 218.

ne«. Ker pa je družba abstraktna entiteta, umor v majhni skupnosti to skupnost šele vzpostavi prek kolektivno razpršene in nepojasnjene krivde. V tem smislu je detektivova vloga avtoimunitarna že v klasični detektivski zgodbi. Njegova razrešitev detektivskega primera in moralne uganke razprši vzpostavljeno skupnost posameznikov in jim omogoči, da lahko spet brezskrbno živijo v zasebnosti. Detektivsko delo jih torej zgolj prepusti delovanju družbe, ki bo sčasoma porajala nove zločine. Slednje se na ravni detektivske zgodbe literarno ozavesti v trdi detektivski zgodbi, kjer detektiv nikakor ne more doseči družbene imunosti, saj je kriminal družbeno imanenten, prežemajoč tako imune kot avtoimune detektivske like.¹³ V nadaljevanju bomo pokazali, da roman *Virus* predstavlja logiko pandemičnega neoliberalizma, saj je razreševanje detektivskega primera avtoimunega detektiva tesno povezano z (ne)razreševanjem pandemične krize.

Virus kot neoliberalni detektivski roman

Zgodbo tvorita dve prepletajoči se in diskontinuirani pripovedi: pripoved zločinca o njegovi preiskavi in razrešitvi ter pripoved o detektivovih zasebnih vzponih in padcih v delovnem in domačem okolju, ki so utesnjeni med širjenjem pandemije COVID-19 in družbenim zaprtjem. V prvi pripovedi Taras Birska in njegovi kolegi z ljubljanskega Oddelka za krvne in seksualne delikte preiskujejo umore treh oseb, katerih trupla najdejo na podeželju v različnih slovenskih regijah. Prva žrtev je Stanislav Kovač, vdovec, upokojeni gradbeni inženir in bivši patriarh propadle družine. Njegova bivša žena je storila samomor, njegova petindvajsetletna hči Sabina Kovač je duševno bolna in institucionalizirana, njegov triindvajsetletni sin Andrej Kovač pa je v zaporu zaradi kraje in razpečevanja drog. Druga žrtev je Franko Tepina, samski vulkanizer, tretja žrtev pa je duhovnik Mirko Lamut. Sredi Gadove Peči v vinski kleti, napolnjeni z razlitim domačim vinom, plava Stanislavovo truplo. Cviček predstavlja najpomembnejšo sled, ki se pojavi na vseh treh prizoriščih umora. Tarasova kriminalistična ekipa s preiskovanjem Stanislavove problematične preteklosti ugotovi, da so si moški poleg naklonjenosti do rdečega vina delili tudi posiljevalska nagnjenja. Tarasovi ekipi s pomočjo forenzikov, Tarasove nedoumljive genialnosti in zaslišanj Sabine, Andreja in drugih sorodnikov, uspe rekonstruirati uganko umora. Morilec je Andrej Kovač, ki vse tri moške umori, da bi maščeval usodo svoje zlorabljene sestre.

¹³ Cf. Slavoj Žižek in Rastko Močnik, »Spremna beseda«, v: S. Žižek in R. Močnik (ur.), *Memento Umori*, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1992, str. 301–304.

Druga pripoved predstavi dozdevno popolno življenje težko prigraranega izobilja, v katerem uživata Taras in njegova žena Alenka, zdravnica in solastnica pediatrične klinike. Njuno življenje vznemiri okužba s koronavirusom, ki ga brezobzirno razširita v njunih delovnih skupnostih. Taras skoraj »ubije« kolega Pavleta Brajca, ki po okužbi z virusom huje zboli. Ko ga med kolesarjenjem, ko bi moral doma preživljati štirinajstdnevno karanteno, fotografira paparac in se pojavijo njegove fotografije v javnosti, se znajde v manjših težavah tudi na policijski upravi, ki jo tvorijo novi, politično rekrutirani nadrejeni. Tudi Alenka se zaradi nestrokovnosti znajde v težavah in brez Tarasove nasilne intervencije bi gotovo izgubila službo. Presenetljivo je, da se ravnovesje zasebnega družinskega življenja v romanu ne vzpostavi z razrešitvijo detektivskega primera, s koncem prvega vala pandemije ali s koncem družbenega zaprtja. Težave, ki so povezane z obema pripovedma, ostanejo nerazrešene, vrzel med javnim in zasebnim pa ostane široko razprta.

Virus je imunitarni roman, ki je povezan z imunitarno paradigmo prek ksenofobije in splošne ozkoglednosti, pa tudi prek incesta in očetomora, dveh najbolj protidružbenih človeških dejanj, ki neposredno nasprotujeta oblikovanju človeške civilizacije.¹⁴ Romaneska snov pa poleg posrednega sklicevanja na resnične družbeno-politične dogodke odseva tudi splošno atmosfero družbenega zaprtja, ki je Slovence prisililo v zapečkarstvo. Zgodba nikoli ne preseže slovenske državne meje in edini tujec v romanu je iranski begunec Farouk Rouhani, ki je predstavljen kot leni ekonomski oportunist.¹⁵ Tarasova ekipa ga naključno ujame v bližini prvega prizorišča umora, kjer sta ga nenaključno, zaradi njegove barve kože, pretepla dva podeželana. Člani Tarasove ekipe delujejo kot nezanesljivi antropološki informanti oziroma kot turistični vodniki po eksotičnih destinacijah, kot je značilno za detektive v dobi globaliziranega kriminalnega romana,¹⁶ slovenskim bralcem pa ne pripovedujejo o skrivnostih neke eksotične dežele, temveč klišeje o slovenskih naravnih lepotah in kulinarčnih specialitetah.

Golob, forenzični patolog in pisatelj soimenjak, primerja virus z družbenim zlom: »Ali nima vsak vzorec ravnanja katerega koli živega organizma v sebi neka-

¹⁴ Sigmund Freud, »Totem in tabu«, v: Sigmund Freud, *Spisi o družbi in religiji*, prev. S. Hajdini et al., Ljubljana, Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2007, str. 174–175.

¹⁵ Tadej Golob, *Virus*, Novo Mesto, Goga, 2020, str. 404.

¹⁶ Slavoj Žižek, »Parallax«, *London Review of Books*, 25 (22/2003), str. 24.

kšnega virusnega pranačrta? Ali ni navsezadnje vsako kriminalno dejanje samo sledenje osnovni, virusni matrici? Vsako zlo posledica nekega prejšnjega zla, okužbe z njim?«¹⁷ Ta analogija ga ideološko ali epistemološko umešča med fiktivno paradigmo »družbeno organicistične kriminologije« (družba je kot biološki organizem in kriminal se širi med različnimi družbenimi entitetami kot virus) ter fiktivno »kriminologijo pandemične krize« (v času pandemične krize se kriminal širi kot virus). Te analogije so napačne, saj se je leta 2021 globalna stopnja kriminalitete med družbenim zaprtjem in širjenjem virusa COVID-19 zmanjšala.¹⁸

Zato ni presenetljivo, da so v *Virusu* preiskovani zločini obdani s številnimi protislovji. Njihova esenca se zdi v primerjavi z absolutno aktualnim družbenim ozadjem, na ozadje katerega so projicirani, poenostavljena in datirana, saj so individualizirani in nedružbeni. Po eni strani jih zagrešijo psihološko patološki ljudje (posiljevalski krog Stanislava Kovača), kot predpostavlja etiologijo zločina pozitivistična kriminologija, po drugi strani pa jih zagreši tudi oportunistični posameznik (Andrej Kovač), ki je »zašel s prave poti«, kot etiologijo kriminala predpostavlja klasična kriminologija. Andrej Kovač, ki mori ob prostih zaporniških dnevih,¹⁹ tvega, da bo zaradi osebno-etičnih razlogov izgubil še ta kanček svobode. Andrej vzame zakon v svoje roke in pravico deli tam, kjer je sistemu spodletelo, kot zrcalna podoba detektiva Birse, ki zaradi osebno-etičnih razlogov tvega vse, ker noče izgubiti niti kančka svobode. Ko Andrej umori tri svobodne, nekaznovane in nevarne spolne prestopnike, jih umori iz globoko osebnih razlogov. Če kot bralci začasno pozabimo na našo nejevero, Andrej s tem res zavaruje javno dobro. Enako bi lahko trdili za Birso in njegovo ekipo, ki navsezadnje na koncu res sankcionira Andrejevo nelegitimno etiko. Vendar sta protagonist in antagonist ujeta v enako protislovje, ki odslikava osnovo logiko ekonomske teorije Adama Smitha, ki je predpostavljal, da bogati ustvarjajo harmonične družbene odnose in pomagajo odpravljati revščino tako, da sledijo sebičnim interesom na svobodnem trgu, ki ga uravnava nevidna, porazdelitvena in, gotovo, drhteča roka.²⁰

¹⁷ Golob, *Virus*, str. 223.

¹⁸ John, H. Boman in Thomas J. Mowen, »Global crime trends during COVID-19«, *Nature Human Behaviour*, 6 (2021), str. 821–822.

¹⁹ Golob, *Virus*, str. 486.

²⁰ Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments*, Indianapolis, Liberty Fund, 1984, str. 184–185.

V *Virusu* vodi kriminal nazadnje spet nazaj do družine, ki je morda edina nepoblagovljena in bistvena skupnostno družbena institucija neoliberalne družbe, kar razkriva resnične strahove, da bi se družina izpridila. Sabina Kovač zboli, ker jo oče skupaj z dvema moškima spolno zlorablja, ampak njena rehabilitacija v Socialno varstvenem zavodu Hrastovec ni uspešna. Andrej Kovač živi v zaporu, ampak zapor ga ne rehabilitira. Nasprotno, spremeni ga v trikratnega morilca, ki zagreši očetomor. Zapor ga spremeni v dvoumnega antagonista, s katerim lahko bralec sočustvuje, saj so si posiljevalci zaslužili kazen, ki je druge institucije niso omogočile. Pisatelj pokaže, naključno ali namenoma, da dve različni disciplinarni instituciji, ki sta del modernega biopolitičnega projekta, delujeta v smer še večje dehumanizacije.

Če bi bil pisatelj strastni nasprotnik kapitalizma ali javna oseba z jasnimi političnimi prepričanji, bi lahko reprezentacije nedelujočih javnih institucij obravnavali kot del njegove družbene kritike. Namesto analogije med virusom in kriminalom bi pisatelj lahko (še boljše?) tematiziral ponujajočo se analogijo med začetkom epidemije in inavguracijo perfidne politične desnice. Čeprav je od pisateljev nemara utopično pričakovati alternative, ki jih ne uspe oblikovati filozofom, kaj šele politikom, pa Golob kot edino alternativo ponuja samodiscipliniranega in narcističnega detektiva, poosebitev družbene konformnosti z neoliberalnim etosom. Če upoštevamo vez med covidom-19 in kriminalom, ki oba škodujeta družinam in posameznikom, je edina ponujena romaneskna rešitev in obramba pred pandemičnimi in političnimi grožnjami individualizirana samodisciplina. Zločini posiljevalcev in umori njihovega krvnika nimajo družbenih korenin. V romanu je zločin predstavljen predvsem kot stvar zasebnih etike in strasti, kar najbolj izrazito pooseblja prav detektiv – javni uslužbenec, ki mu ni posebej mar za pereče javne zadeve.

Neoliberalni pandemični detektiv

Zgodba v *Virusu* se razvija skupaj z razvojem slovenske epidemije COVID-19 in prek pripovedi o detektivu Birsi, neoliberalnem avtoimunologu ali neoliberalnem epidemiologu. Neoliberalizem je družbena ideologija, ki spodbuja vrednote svobode, osebne odgovornosti in avtonomije, le-te pa proizvajajo samodisciplinirane, k optimizaciji in dosežkom usmerjene posameznike, ki so aktiv-

ni, tekmovalni in fleksibilni.²¹ Tudi detektiv Birsa skrbi za svoje telo s kolesarjenjem, tekom in plezanjem. Hkrati predstavlja neoliberalni subjekt, čigar telo mora biti oblikovano, uporabljeno in izmerjeno,²² kar se pogosto izraža skozi »podobe mačizma«²³, in slovenski ideal moškega, ki ne kadi in ne pije alkohola. Čeprav je Birsa alergičen na alkohol, je v resnici neke vrste patološki abstinent s psihološko strukturo odvisnika, ki ni zmožen delovati brez svojega dražječega odmerka. Birsa v svetu detektivskih romanov spominja na bivšega odvisnika Macbetha iz Nesbojevega istoimenskega romana. V svetu tržne ekonomije, kjer sta si *junkie* in *yuppie* homologna,²⁴ pa predstavlja tudi *yuppieja*. Svoj odmev prejme s športom: »Lahko je tekal, kolesaril ... Nekoliko počasneje kot pri tridesetih, ampak kdo pa meri? [...] [K]aj pa je pet minut počasneje pri eni uri in osemsto višinskih metrih? Sploh pa, če se pravilno pogleda, je vsak dan, ne glede na to, kako hitro je tekel, postavljaj svoj dnevni svetovni osebni rekord«²⁵.

Kot je tipično za neoliberalnega posameznika, je Birsa bolj potrošnik kot državljan. V prvem poglavju si kupi kolo in nov avto.²⁶ Vsevedni pripovedovalec pojasni, da si lahko z ženo Alenko privoščita obrok v katerikoli restavraciji, da lahko kadarkoli pokličeta taksi.²⁷ Pripovedovalec prav tako sporoči, da sta načrtovala izlet v italijanske Alpe, kjer so slovenski državljani višjega srednjega razreda (nekateri od njih so bili zdravniki) simbolno konzumirali virus in ga prinesli v Slovenijo. Prvo poglavje vzpostavi siže fizično aktivnega, s financami preobremenjenega in fleksibilnega posameznika, čigar življenjski slog je oviran, ko je v prostem času vpoklican na policijsko upravo – umor poruši zasebno blaginjo slovenskega detektiva, ki mora pustiti svojo ženo v kinu.

Detektiv Birsa in njegova žena se kot neoliberalna epidemiologa in skeptika med prvimi okužita z virusom. Alenka je neodgovorna zdravnica, ki med pregledi pacientov ne nosi obrazne maske, Taras pa mačistično razširi virus med svo-

²¹ Patrick Schreiner, *Podreditev kot svoboda: življenje v neoliberalizmu*, prev. M. Bratina, Ljubljana, Krtina, 2019, str. 21.

²² *Ibid.*, str. 59.

²³ Renata Salecl, *A Passion for Ignorance: What We Choose Not to Know and Why*, Princeton in Oxford, Princeton University Press, 2020, str. 8.

²⁴ Vito Flaker, »Heroin use in Slovenia: A Consequence or a Vehicle for Social Changes«, *Eur Addict Res*, 8 (2002), str. 175.

²⁵ Golob, *Virus*. str. 10.

²⁶ *Ibid.*, str. 11.

²⁷ *Ibid.*, str. 15.

jimi kolegi. Ker je zdravje tako ključna neoliberalna dobrina, da se zdi subjektu imunološka ranljivost žaljiva, detektiv Birsa goji do epidemije zaničljiv odnos: »‘Da ni korona?’ je Brajc dvignil obrvi. Taras ga je utrujeno pogledal. Ponižujoče se mu je zdelo že to, da je imunski sistem počepnil ob prehladu ali virusi [...] ‘Ker jaz sem srčni bolnik [...] in če me ta reč zagrabi, imam solidne možnosti za hudo sranje.’ ‘Enkrat je pač treba umreti,’ je rekel Taras hladno«²⁸.

Birsa izkusi strah pred virusom kot sramoto, ki ogroža njegovo moško svobodo: »Povej mi, od kdaj je strah v tej državi vrlina? Strah me je ...« se je pačil. [...] Pa kaj? Kurc te gleda in sram naj te bo!«²⁹. Njegovo ravnanje se popolnoma sklada z neoliberalnim etosom, ki odgovornost za prikrajšanost in revščino pripisuje najbolj ranljivim pripadnikom družbe.³⁰ Birsa zelo očitno izraža »rigidni in sebični individualizem«³¹, ko odgovornost za lastno zdravje pripisuje nediscipliniranemu in boemskemu kolegu Brajcu: »O Brajcu in njegovem strahu pred smrtjo pa ... Lani ga je kap, [...] opozorilna. Je naredil kaj, da se ne bi ponovila? Sam? Nič«³².

Birsa je pravno in moralno imun, kot da gre pri tem za dva predpogoja imunosti na koronavirus. Ne omejuje družabnih stikov, ne nosi zaščitne maske in sredi prebolevanja okužbe se odpravi na kolo: »Ne bo doma, pa če crkne«³³. V njegovem čustvenem repertoarju ni krivde ali strahu, dveh temeljnih čustev, ki sta povezani z zadolžitvami in dolgovi v (politični) skupnosti.³⁴ Birsova žena Alenka ni dosti drugačna, čeprav se sama pojavi v vlogi žrtve, ko jo skuša Peter Ogris, so-lastnik njene zasebne pediatrične klinike, zahrbtno prikrajšati za službo. Ogris z novinarji deli podatek, da Alenka po vrnitvi iz Italije ni hotela ostati doma, čeprav ji je tako svetoval. Takrat, ko ga je Alenka zavrnila, mu je rekla: »[v]eš, koliko sem zagonila v Dolomitih? Kdo bo pa to not prinesel?«³⁵.

²⁸ *Ibid.*, str. 189–190.

²⁹ *Ibid.*, str. 195.

³⁰ Schreiner, *Podreditev kot svoboda*, str. 30.

³¹ Vidmar Horvat, »*Conspiracy Theories and the Crisis of the Public Sphere: COVID-19 in Slovenia*«, *Javnost*, 28 (2/2021), str. 232.

³² *Ibid.*, str. 194.

³³ Golob, *Virus*, str. 234.

³⁴ Esposito, *Communitas*, str. 27–59.

³⁵ Golob, *Virus*, str. 231.

Dejanja romanesknega zakonskega para so avtoimuna in protislovna, vendar neoliberalno etična: denar ima prednost pred zdravjem, zasebne dobrine pa pred javnimi. Ko koronavirus ogrozi njuno življenje, ki temelji na svobodi, avtonomiji in v uživanju v izobilju, oba resno ogrožita njune delovne skupnosti. Taras okuži vso kriminalistično ekipo, Brajc pa skoraj umre. Ko Taras ugotovi, da je Brajc na intenzivnem oddelku, ne čuti obžalovanja. Znova se odzove s hladno biopolitično racionalnostjo: »Vseeno je, ali me [skrbi] ali me ne. Vsekakor ima precej možnosti, da bo umrl. S prtljago, ki jo nosi s seboj«³⁶.

Birsa je pandemično pokvarjen. Prepričan je, da ljudje umirajo zaradi koronavirusa, ker jim manjka samodiscipline, ker so telesno neaktivni, ker ne skrbijo za svoje telesne stroje. Če je smrt postala osrednja v detektivski fikciji na začetku dvajsetega stoletja, ko sta se pričela smrt in umiranje umikati v zasebno sfero, javni rituali žalovanja pa so pričeli izginjati,³⁷ Birsa radikalizira privatizacijo smrti. Odgovornost za učinkovito delovanje imunskega sistema pripisuje posamezniku, kar je povsem skladno z začetnim neoliberalnim tretmajem pandemije. Čeprav v štirinajstdnevni karanteni odloži detektivsko delo, pa ne ogrozi svojega detektivskega statusa. Brajc preživi, Birsa pa postane zgolj eden od »koronabedakov« na Facebooku.

Prevlada zasebnega nad javnim se kaže tudi v Alenkinem delovnem okolju. Po Ogrisovem medijskem obrekovanju Alenka pred Tarasom hlini, da jo je Ogris pretepel.³⁸ Taras, oproščen pravnega zakona in imun na koronavirus, nato pretepe Ogrisa, česar je zaradi pomanjkanja dokazov oproščen. Taras kot trdi detektiv uporabi fizično nasilje, ko se sooči s sovražnikom, ki ogroža družinsko blaginjo na nemoralne, vendar legalne načine. V *Leninovem parku* iz podobnih vzgibov oklofuta paparaca, ki dokumentira njegovo nezakonsko zvezo s kolegico Tino Lanc. Fizično nasilje redko uperi proti zločincu, iz katerega je potrebno izsiliti priznanje, ali ga pokoriti javnemu redu in miru. Vse težave premaga z ostrim humorjem, mrkim obrazom in s pestmi, kot umazani inšpektor Harry Callahan iz ameriških filmov sedemdesetih let, vendar je slovenski detektiv umazan drugače kot njegov ameriški vzornik.

³⁶ *Ibid.*, str. 235.

³⁷ Philippe Ariès, *Western Attitudes Toward Death from the Middle Ages to the Present*, prev. P. M. Ranum, Baltimore, John Hopkins University Press, 1974, str. 86–108.

³⁸ Golob, *Virus*, str. 353.

Z zgodovinske družbenopolitične in ekonomske perspektive predstavlja Slovenija primer shizofrene države s socialističnimi (skupnostnimi) koreninami in okrepljenimi neoliberalnimi (imunimi) težnjami. Lahko bi trdili, da je večina slovenskih detektivov »shizofrenih« v žanrskem smislu (npr. komisar Benjamin Perko v detektivskih romanih Sergeja Verča (1991-2009) in inšpektor Martin Vrenko v detektivskih romanih Avgusta Demšarja (2007-2022), pri čemer Birsa ni izjema. Slovenski detektivi so shizofreni ali razdvojeni v perspektivi razlikovanja med klasičnim, deduktivnim, aristokratskim, boemskim, ekscentričnim, etično nevpletenim detektivom in bolj sodobnim, nasilnim, delavskim in etično vpletenim detektivom.³⁹

Birsa je netipični trdi detektiv. Poseduje mračni temperament, ki se občasno zlomi od brezčutnega mačizma, ko v njem prevlada nasilno-sadistični impulz. Birsa posebej zakon in prezir do zakona, ampak v *Virusu* ni etično vpleten v detektivski primer ali v posamezne umore. Bralci sicer izvedo, da sta bila oba njegova starša alkoholika, ki sta umrla v zavodu Hrastovec, kjer živi tudi zlorabljen Sabina Kovač, ampak semantična vez med cvičkom, incestom, posilstvom in norostjo ni dovolj substancialna, da bi lahko trdili, da je Birsa v njej razen osebne travme zastavil karkoli drugega. V *Virusu* je etično vpleten zgolj tako, da je njegova osebna etika sorodna osebni etiki morilca, kar pa ne drži za ostale romane iz serije, v katerih ni pravno imun in se pojavi tudi v vlogi osumljenca. Detektiv Birsa v *Jezeru*, *Leninovem parku* in *Dolini rož* imunosti ne doseže tako zlahka kot v *Virusu*. Čeprav ima afero s kolegico Tino Lanc, ostaja moralno pravičniški v večini primerov, kjer je spoznan za osumljenca. V *Jezeru* in *Leninovem parku* ga toži razvajeni *yuppie* zaradi policijskega nasilja in sodni primer skoraj izgubi. Na koncu zgodbe *Leninovega parka* je suspendiran zaradi streljanja v središču mesta, vendar mu suspenz navsezadnje koristi, kar moramo brati kot metaforo za odvečnost detektivskega lika v neoliberalni detektivski fikciji. V *Dolini rož*, tretjem romanu iz serije, Birsa postane zasebni detektiv, a hkrati tudi mali, brezposelni človek, ki je preobremenjen s stroški in cenami, kar kaže na »potuhnjene strahove privatiziranega tveganja v [neoliberalnem noiru]«⁴⁰.

³⁹ John Cawelti, *Adventure, Mystery and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture*, Chicago in London, The University of Chicago Press, 1977, str. 80–161.

⁴⁰ Matthew Christensen, »Managed Risk and the Lure of Transparency in Anglophone African Detective Noir«, *Textual Practice*, 29 (2/2015), str. 320.

V tem romanu Birsa razrešuje detektivski primer, v katerem preprosto prešustvo vodi do trojnega umora. Birsa sprejme detektivski primer, ki se ne sklada niti z njegovo osebno etiko niti z zakonom: preiskovati prične moralne grehe iz zasebnih življenj. Kmalu po tem, ko sprejme nenavadno visok predujem v znesku deset tisoč evrov (pomenljivo je, da po razrešitvi primera denar vrne, kar v bistvu pomeni, da je sprejel svojo etično vpletenost v logiko prešustva kot zločina), postane osumljen trojnega umora, kar kaže na dve dodatni neoliberalni potezi. Prvič, »[r]evni, spremenjeni v zločince so [...] epitom bolj splošnega stanja zapuščenosti in prekarizacije [...]«⁴¹. Drugič, detektiv Birsa svojo etično vpletenost oziroma strah in krivdo, ki mu jih nalaga skupnost, odplača z denarjem.

Birsa do neke mere poseblja tudi klasičnega detektiva, ki s pomočjo umskih talentov rešuje kompleksne zločinske uganke in skrivnostne pripovedi, vendar je njegova dedukcija večinoma nejasna. Neznana ni samo bralcem, ampak tudi njegovim kolegom, kar izpostavi Tina Lanc: »Navadila se je že na to, da ni skoraj nikoli z nikomer delil svojih razmišljanj [...]. [P]omisli [je] na to, ali se za tem ne skriva metoda. [...] Je hotel delovati kot nekdo, ki ve nekaj več, čeprav v resnici ni?«⁴². S perspektive neoliberalnega detektiva Birsa torej zgolj uprizarja znani neoliberalni slogan, ki dobro povzema bipolarnost njegovega detektivskega lika: »*Fake it until you make it*«⁴³.

Slovenska vlada je med prvimi in v še večjem obsegu med drugim družbenim zaprtjem leta 2021 zaprla vse izobraževalne ustanove in druge javne ter kulturne institucije, medtem ko je bilo zasebno gospodarstvo v prostem teku. V večji meri se je izognila pandemičnemu socializmu in ekonomskim kompenzacijam za okužene delavce, študente in druge ljudi z upadom prihodka. Dopustila je, da se je virus razmeroma neovirano širil in razširil prav znotraj posamezne družine, katere normativno nuklearnost so faustovsko predpostavili v ukrepih omejevanja gibanja na občino prebivališča, kar je prizadelo številne Slovence. Tudi delovanje detektiva Birse v romanu *Virus* je avtoimuno, saj je bolan, vendar imun posameznik, ki misli, da je smrt nujno zlo, ki se zgodi nediscipliniranim brezdelnežem, medtem ko jo sam skuša premagati z neustavljivim in neprekinjenim gibanjem.

⁴¹ Christensen, *Managed Risk*, str. 317.

⁴² Golob, *Virus*, str. 48.

⁴³ Salecl, *A Passion for Ignorance*, str. 124.

Fetiširano detektivsko delo

Walter Benjamin je nekoč zapisal, da se »v času terorja, ko so vsi nekakšni zatoniki, vsi znajdejo v vlogi igranja detektivov«⁴⁴. To velja tudi za *Virus*, v katerem ni niti jasnih osumljencev niti napačnih sledi, kar pomeni, da je z izjemo Birsove kriminalistične ekipe in njegove družine osumljen vsak, za kogar se ne ve, ali je imun. S tem se ujema Christensenovo sugestivno preoblikovanje Benjaminove misli, »da v času prekarnosti vsi zavzamemo položaje, kjer se moramo igrati detektive kot del prakse skrbi zase«⁴⁵. Vendar skrbi zase ne smemo brati foucaultovsko, saj detektivova samooskrba ni del družbene prakse, ki je usmerjena v moralno in celostno izpopolnjevanje posameznika in njegove skupnosti. Umor v *Virusu* je lahko razrešen šele, ko postane neoliberalni detektiv imun v zdravstvenem in pravnem smislu, oziroma ko preboli okužbo s koronavirusom in prestane preizkušnje, ki si jih je naložil s svojim nasiljem. Omenjeni »družbena organicistična kriminologija« in »kriminologija pandemične krize« v ideološkem smislu združita sile, ko policija prepozna zločinski vzorec in poskus umora prepreči tako, da omeji gibanje med občinami.⁴⁶

Pri vračanju k shizofrenemu značaju slovenskega neoliberalnega detektiva opazamo posebnost, ki se nanaša na značaj detektivskega dela v okviru razlikovanja med klasičnim in trdim detektivom. Klasični detektiv, kot je Sherlock Holmes, s svojimi umskimi talenti varuje javno dobro pred zasebnimi strastmi, trdi detektiv pa je v to varovanje etično vpleten. Če so klasični in trdi detektivi v preteklosti prevzemali (sicer protislovne) vloge »družbenih imunologov«, detektiv Birsa prevzema vlogo »družbenega avtoimunologa«, saj škodi svoji delovni skupnosti in ljudem, ki jih skuša zaščititi. Medtem ko neoliberalni detektiv sledi svojim sebičnim interesom, se pripoved magično giblje proti razrešitvi uganke umora in distribuciji pravice.

195

Čeprav Birsa kot trdi detektiv uporablja fizično nasilje, se od klasičnega detektiva razlikuje po tem, da na koncu zgodbe ne rekonstruira begajoče pripovedne uganke umora. V procesu detekcije sledi detektivskim sledem, ki jih preučujejo

⁴⁴ Walter Benjamin, *The Selected Writings, Vol. 4, 1938–1940*, prev. E. Jephcott et al., Cambridge (Ma.), Harvard University Press, 2006, str. 21.

⁴⁵ Christensen, *Managed Risk*, str. 318.

⁴⁶ Golob, *Virus*, str. 357.

in dešifrirajo strokovnjaki različnih naravoslovnih znanosti (forenzična patologija, molekularna biologija, medicina), kar mu pomaga identificirati zločinca. Čeprav se zgodba odvija prek zastranitev, ki jih ponujajo prizori v disciplinarnih institucijah (v zaporu, bolnišnici in socialni ustanovi), kar v nas vzbuja potrebo po foucaultovskem branju o izvorih kriminala, Birsa pri detektivskem sklepanju, ki ostaja prikrito, uporablja samo pomoč naravoslovnih znanosti. Derrida pojasni, da »[bo] strašljiva, vendar usodna logika avtoimunosti nedotakljivih vedno povezovala znanost z religijo«⁴⁷. To ideološko polje imunitarne paradigme je v *Virusu* razvidno iz detektivskega dela oziroma iz procesov prekrivajoče se detekcije zločina in COVID-19. Večino dokazov in detektivskih sledi dekonstruirajo strokovnjaki z naravoslovnih področij, kar spreminja Tarasa Birso v odvečnega detektiva. Njegova odvečnost se potrди, ko morilec Andrej Kovač sam prizna svojo krivdo in namesto detektiva razreši detektivsko uganko in zveže razvezane pripovedne niti. Odvečni detektiv navkljub množici znanstvenih dokazov slepo sledi prepričanju, da koronavirusa ni potrebno jemati preveč resno. V tem se kaže fetišistična utajitev in njena logika – »dobro vem, da stvari niso takšne, kot se zdijo, pa vendar se vseeno vedem, kakor da bi takšne bile.«

Žrtve kot spolno perverzni zločinci

Virus naključno ali namenoma predstavlja kritiko neoliberalnega detektiva, neoliberalne vlade in desničarskega avtoritarizma, vendar roman obravnava kriminal in morilske motive popolnoma pozitivistično in ločeno od družbenih pogojev. Tudi nedisciplinirani, osamljeni in boemski Brajc je takšen predvsem zato, ker je samski in ločen moški. Roman se v normativni upodobitvi življenja srednjega razreda, ki še bolj izstopa v ekranizacijah Golobove detektivske serije, izogne tudi razrednim antagonizmom, ki so iz neoliberalnih diskurzov bodisi povsem izločeni, bodisi tako pretirano estetizirani ali tabuizirani, da pri kritičnih bralcih vzbujajo *cringe*. Čeprav gre za izviren detektivski roman, spisan na kulisi pandemije, mu spodleti pri obravnavi načinov, kako epidemiološki neoliberalizem »zastruje družbeno neenakost z ločevanjem zdravih [in] produktivnih od nezdravih [in] neproduktivnih delov prebivalstva vzdolž etničnih, rasnih in kulturnih ločnic«⁴⁸.

⁴⁷ Derrida, *Acts of Religion*, str. 80.

⁴⁸ Šumonja, *Neoliberalism is not dead*, str. 223.

Področja, kjer se med seboj prekrivajo ambivalentne reprezentacije, predstavljajo transparentno mimikrijo. Kulturni pomeni, povezani s preiskovalnim primerom, in konservativne kulturne reprezentacije, kontinuirano izstopajoče na latentnem nivoju pripovedi, razkrivajo binarni vzorec, ki je značilen za slovenske detektivske romane in morda tudi za detektivke v drugih neoliberalnih postsocialističnih družbah, kjer se proti kapitalističnim antagonizmom »borijo« z družbeno retradicionalizacijo. V dekonstrukciji binarnih nasprotij, na katerih temelji status žrtev, tretje kategorije akterjev iz detektivske triade, se kaže konservativna poteza, ki jo najdemo tudi v Verčevih in Demšarjevih detektivskih romanih: Kovač je vdovec, Tepina je osamljeni vulkanizer in Lamut je duhovnik. Tem moškim je poleg tega, da so umorjeni posiljevalci, skupno, da so samski in (patološko) neukročeni. Slednje opazi celo pisatelj, dozdevno osupel nad lastno domiselnostjo: »Nekdo je moral sovražiti te može. Moške, nobene ženske ni med njimi. Ali jih je sovražil zaradi osebnih zamer? V tem primeru bi morali najti kakšno povezavo med njimi«⁴⁹.

Golob sledi splošnemu in sodobnemu vzorcu krivih morilcev oziroma okrivljenih žrtev, ki so perverzni s perspektive konvencionalne katoliške spolne morale. Slovenskih morilskih likov čez rob nikoli ne potisnejo razredni antagonizmi in žrtve skoraj nikoli ne umirajo zaradi socialno-ekonomskih razmer. V Verčevi detektivski tetralogiji⁵⁰ so morilci večinoma samski moški in samske ženske, bodisi prešuštniki bodisi ljudje, ki živijo nekonvencionalna, poligamna, promiskuitetna in gejevska spolna življenja. V Demšarjevem dekalogu, ki se mu letos pridružuje enajsti roman *Tajkun* (2022), je položaj podoben. V njegovem prvem romanu *Olje na balkonu* (2007) moški transvestit zaradi izsiljevanja stori samomor. V Demšarjem tretjem romanu *Tanek led* (2020) moški, ki se patološko boji svoje fizično nasilne žene, ubije tri ženske, da bi prikriil svojo afero. V četrtem romanu *Evropa* (2010) samska, nekarizmatična in psihološko problematična ženska ubije tri moške, ki ji niso namenili dovolj pozornosti. Vzorec se pri Demšarju še večkrat ponovi. Liki ubijajo in so umorjeni zaradi strahu, da bo njihova zasebna in intimna skrivnost postala del javne vednosti oziroma vednosti, ki bi preseгла meje domačega gospodinjstva.

⁴⁹ Golob, *Virus*, str. 367.

⁵⁰ *Rolandov steber* (1991), *Skrivnost turkizne meduze* (1998), *Pogrebna maškarada* (2003) in *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe* (2009).

Zdi se, da je v slovenske detektivke vpisana neoliberalna in kulturno konservativna perversnost. V slovenskih detektivskih romanih se kriminal najprej desocializira oziroma privatizira. Del tega procesa je pripisovanje odgovornosti za moderno rahljanje skupnostnih vezi in za razkroj skupnih družbenih institucij posamezniku. Neoliberalizem ustvarja prekarna, tekoča življenja in družbene platforme, znotraj katerih so ljudje odveč in za enkratno uporabo, kot najbolj poceni potrošniške dobrine.⁵¹ Odgovornost za neuspehe in nezadostne ali nazadujoče družbeno-ekonomske položaje se pripisuje izključno posameznikom, njihovim spodrslijajem in idiosinkratičnim psihološkim anomalijam. Večina ljudi prostovoljno sprejema bremena tega dozdevno osvobajajočega etosa. Čeprav v *Virusu* vsaka umorjena žrtev reprezentira krizno polje v dobi neoliberalizma (gradbeni inženir – stanovanjska kriza, vulkanizer – kriza mobilnosti in duhovnik – duhovna kriza), skupaj reprezentirajo krizo moškosti, vključno s toksično moškim detektivom Birso na drugi strani detektivske triade. Za svojo toksično moškost je nagrajen samo detektiv Birsa, saj skuša obraniti svojo nuklearno družino pred zunanjimi viri zla, medtem ko samski, toksični moški, nimajo tega privilegija.

Problematično je, da detektiv Birsa ne jemlje resno koronavirusa in da živi skladno z neoliberalno etiko pretirane samoodgovornosti in samodiscipline. V bežni antigonovski zastranitvi lahko predpostavimo, da je detektiv Birsa problematičen, ker ni dovolj umazan. Čeprav je sebičen, še vedno predstavlja enega od slovenskih likov policijskih detektivov ali kriminalistov, ki so nedotakljivi »dobri fantje«. Poročeni detektiv Birsa odplača svoj dolg skupnosti tako, da se nekoliko umaže v javnosti in s tem ohrani čistost v zasebnosti, medtem ko liki, ki se umažejo v zasebnosti, odplačajo svoj dolg z življenjem. Detektiv, žrtve in morilec se ravna po lastni vesti, ampak v njihovih dejanih ni pietete.

Skrbeti zase, postati imun

V pričujočem članku smo analizirali detektivski roman *Virus* s perspektive imunitarne paradigme v kontekstu pandemičnega neoliberalizma. Pokazali smo, da roman reprezentira hkraten vzpon radikalne desnice in slovensko družbeno zaprtje v prvem valu pandemije COVID-19. Roman goji kritičen odnos do resničnih dogodkov, med katere se uvrščajo politična korupcija tedanje vlade in kadrovske zamenjave v slovenski policiji. Čeprav tematizira analogi-

⁵¹ Zygmunt Bauman, *Liquid Life*, Cambridge (Ma.), Polity Press, 2005, str. 59.

jo med širjenjem kriminala in širjenjem koronavirusnih okužb, so preiskovani zločini nenavadno desocializirani, depolitizirani, individualizirani, privatizirani, psihologizirani in patološki.

Pokazali smo, da tako uokvirjeno bistvo zločina reprezentira neoliberalni etos, logiko nevidne roke epidemiološkega detektiva in morilca, ki varujeta javno dobro tako, da sledita zasebnim interesom. Navkljub detektivovim samouničujočim dejanjem pa je samo on oproščen pred zakonom. Neskladje med javnim in zasebnim dobrim poudarja primat naravoslovnih znanosti, ki so ključne za proces detektivskega dela, vendar nimajo vpliva na dojetje pandemije niti na dojetje patoloških zločinskih motivov. Analizirali smo tudi binarna nasprotja, na katerih temeljijo družbeni statusi žrtev in zločincev, ki so zagrešili incest, pedofilijo in posilstvo. Njihovo skupno identiteto tvorijo patološka moškost, neporočenost ali samskost. Gre za osebne značilnosti, ki so povsem običajne v patriarhalni krščanski spolni morali in v sodobnih slovenskih detektivskih romanih, v katerih je običajno nekaj narobe s spolnimi nagnjenji, z navadami in izbirami slovenskih likov žrtev in morilcev.

S perspektive neoliberalne etike, ki spodbuja individualizem in osebno svobodo, in s perspektive modernih imunitarnih procesov, ki posameznike vedno bolj izvzemajo in oproščajo skupnih zakonov in vezi, je vzorec spolnega determinizma čuden. Če je detektivska triada simbolno polje, kjer se za legitimnost bojujejo družbene ideje in kulturne reprezentacije, je v *Virusu* glavna vloga neoliberalnega detektiva varovanje patriarhalne institucije zakona ali tradicionalne nuklearne družine, kot da bodo Slovenci postali imuni na vse manifestacije zla samo, če se bodo ustalili v heteroseksualnih monogamnih razmerjih.

Virus je polisemičen roman, ki prav v kritiki družbe potrjuje njen *status quo*. Medtem ko se na manifestnem pomenskem nivoju nenehno zdi, da predstavlja roman ostro kritiko pandemičnega neoliberalizma in slovenske avtoritarne vlade, latentno reproducira neoliberalno ideologijo in kulturni retrogardizem. V zadnji iteraciji Benjaminove misli poskušamo v času pandemičnega neoliberalizma vsi postati imuni na skupnostne obveze in na koronavirus tako, da skrbimo zase, pri čemer mislimo, da s tem rešujemo družbene probleme. Zato je v *Virusu* razreševanje uganke umora povezano z razreševanjem pandemične krize in zato je avtoimunitarni detektiv na koncu odveč, srečno udomačen v družini. Ko se razreši uganke umora, se zgodba nenadoma konča, pandemična kriza pa se nadaljuje.

Literatura

- Ariès, Philippe, *Western Attitudes Toward Death from the Middle Ages to the Present*, prev. Patricia M. Ranum, Baltimore, John Hopkins University Press, 1974, str. 86–108.
- Boman, John, H. in Thomas J. Mowen, »Global crime trends during COVID-19«, *Nature Human Behaviour*, 6 (2021), str. 821–822.
- Bauman, Zygmunt, *Liquid Life*, Cambridge (Ma.), Polity Press, 2005.
- Benjamin, Walter, *The Selected Writings, Vol. 4, 1938-1940*, prev. Edmund Jephcott et al, Cambridge (Ma.), Harvard University Press, 2006.
- Borradori, Giovanna, *Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida*, Chicago, University of Chicago Press, 2003.
- Cawelti, John, *Adventure, Mystery and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture*, Chicago in London, The University of Chicago Press, 1977.
- Christensen, Matthew, »Managed Risk and the Lure of Transparency in Anglophone African Detective Noir«, *Textual Practice*, 29 (2/2015), str. 315–333.
- Derrida, Jacques, *Acts of Religion*, London in New York, Routledge, 2002.
- Esposito, Roberto, *Communitas. Izvor in usoda skupnosti*, prev. G. Malej, Ljubljana, Maska, 2017.
- Esposito, Roberto, »The Twofold Face of Immunity«, *Crisis & Critique*, 7 (3/2020), str. 73–79.
- Flaker, Vito, »Heroin use in Slovenia: A Consequence or a Vehicle for Social Changes«, *Eur Addict Res*, 8 (2002), str. 170–176.
- Freud, Sigmund, »Totem in tabu«, v: Sigmund Freud, *Spisi o družbi in religiji*, prev. S. Hajdini et al., Ljubljana, Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2007, str. 47–203.
- Golob, Tadej, *Virus*, Novo Mesto, Goga, 2020.
- Salecl, Renata, *A Passion for Ignorance: What We Choose Not to Know and Why*, Princeton in Oxford, Princeton University Press, 2020.
- Schreiner, Patrick, *Podreditev kot svoboda: življenje v neoliberalizmu*, prev. M. Bratina, Ljubljana, Krtina, 2019.
- Smith, Adam, *The Theory of Moral Sentiments*, Indianapolis, Liberty Fund, 1984.
- Šumonja, Miloš, »Neoliberalism is not dead – On political implications of Covid-19«, *Capital & Class*, 45 (2/2021), str. 215–227.
- Vidmar Horvat, Ksenija, »Conspiracy Theories and the Crisis of the Public Sphere: COVID-19 in Slovenia«, *Javnost*, 28 (2/2021), str. 219–235.
- Žižek, Slavoj in Rastko Močnik, »Spremna beseda«, v: S. Žižek in R. Močnik (ur.), *Memento Umori*, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1992, str. 295–349.
- Žižek, Slavoj, »Parallax«, *London Review of Books*, 25 (22/2003).